

Retrobar el patrimoni. Estratègies de desenvolupament territorial a partir de la interpretació de la basílica de Son Peretó (Manacor)

Margalida Castells Valdivielso

*Ni les flors del violer ni les roses són interessants per si mateixes;
el que interessa és la manera de descriure-les. (G. Flaubert)*

1. Introducció

Aquesta comunicació pretèn reflexionar sobre el paper del patrimoni en el progrés econòmic, social i cultural de Manacor. És el nostre parer que la interpretació del territori -resultat de la interacció entre patrimoni cultural i natural-, com a testimoni identitari, pot generar diversos beneficis a la comunitat.

El patrimoni, l'herència col·lectiva, ocupa en els nostres dies una posició estratègica en el modus de vida de la societat occidental, tant a l'àmbit social -des d'una perspectiva educativa, identitària i cultural- com des del punt de vista econòmic. Tradicionalment considerat un element d'estudi historicocientífic, el patrimoni ha esdevingut darrerament testimoni, comunicació i element identitari.

Aquesta revalorització, que començà a altres indrets ja fa dècades, considera, per una banda, que el patrimoni -els béns materials i immaterials que configuren el nostre passat- pot gaudir-se en el present i ha de ser conservat per a les futures generacions; però, per altra banda, el presenta com un producte que es veu sotmès a la dinàmica pròpia dels nous hàbits de consum d'oci i d'entreteniment. La promoció del turisme cultural i ecològic, per una banda, i els nous hàbits de gaudi del temps de lleure, per altra, són els responsables que el patrimoni estigui desenvolupant la seva vessant social de manera significativa i sigui objecte d'un major interès per part del públic, que demanda activitats variades i de qualitat. Una diversificació de les fonts i formes de finançament, la utilització de noves tecnologies i l'lençatges i l'aparició de noves formes de gestió més descentralitzades i autònomes fan necessari, a més, un replantejament de la seva gestió i administració.

Des d'aquesta perspectiva el patrimoni està aconseguint posicionar-se com una peça clau en les actuacions estratègiques de desenvolupament territorial i suport al creixement econòmic i la millora de la qualitat de vida d'una comunitat.

Aquesta afirmació és vàlida sempre que es consideri el patrimoni com un bé d'ús social, es vinculi a polítiques de desenvolupament territorial sostenible i s'organitzi a partir de productes patrimonials viables. Com assenyalen Miró i Padró "la necessària integració dels recursos culturals i naturals en la planificació territorial ha de dur-se a terme mitjançant la realització de projectes que promoguin un desenvolupament equilibrat i no agressiu de l'oferta cultural i turística procurant una bona qualitat dels serveis. És evident que el patrimoni no està aïllat del context socioeconòmic i territorial sinó interrelacionat amb la resta d'activitats humanes, i per tant és possible la seva promoció socioeconòmica en base a una utilització dels recursos i dins un marc de desenvolupament sostenible i endògen, respectuós amb l'entorn i que procuri incrementar el producte interior per la via de les activitats tradicionals i la creació de nous serveis vinculats al patrimoni i el turisme" (trad. personal).

D'acord amb aquesta dinàmica, en oferir-se com un sòlid producte turístic, el patrimoni es consolida com a font de riquesa i factor de desenvolupament local. En els nostres dies, i en el cas de la nostra comunitat autònoma, el patrimoni pot suposar una alternativa a l'economia actual, que es troba marcada per la dependència d'un turisme de sol-i-platja altament sotmès a les fluctuacions del mercat que provoquen factors exògens. En bona part, la recerca d'exclusivitat de l'oferta illenca ha introduït criteris d'excel·lència, especialització i qualitat dels serveis. Per aconseguir la ja tan esmentada desestacionalització, aquesta situació pot ésser completada amb mesures com la promoció del turisme cultural i una oferta d'oci i cultura basada en productes patrimonials de qualitat. Dins aquest marc, el patrimoni local esdevé un element clau en el futur municipal, un instrument de desenvolupament capaç d'integrar-se en la política de planificació territorial, generador de benestar, motor de creixement econòmic i creació de llocs de feina ja que, entre altres conseqüències, genera noves demandes professionals directament o indirectament vinculades al patrimoni.

La informació constitueix, sens dubte, el mecanisme més important i efectiu per a la protecció del patrimoni, a més d'una via raonablement econòmica. En aquest sentit, l'explicitació del treball científic, donant a conèixer la metodologia del treball, i la implicació de la col·lectivitat en la seva conservació constitueixen dues estratègies imprescindibles de protecció del patrimoni, ja que qui coneix, respecta. A més d'una intenció social i educativa, el patrimoni ha de gestionar-se amb la finalitat de protecció per a futures generacions. Tot i l'existència d'un ventall de mesures i lleis per a la seva conservació, el nostre patrimoni ha estat fins fa poc temps lluny de ser correctament protegit i adequadament utilitzat des del punt de vista social. Com assenyalava Menéndez (1995:156) "la conservació és un pas previ i necessari per rendibilitzar el patrimoni com instrument de dinamització científica, educativa i lúdica adreçada a la comunitat, que és l'objectiu cabdal i final de la gestió del patrimoni".

La necessitat d'un canvi a les estratègies d'intervenció envers el patrimoni, que complementi les tasques de conservació, protecció i investigació amb l'ús públic és cada cop més manifesta. Així, es fa necessària la recerca de mecanismes perquè

aquest nou interès de la societat envers la comprensió del significat de les restes materials del seu passat serveixi alhora per al gaudi, l'educació i l'oci, i també la salvaguarda del patrimoni. Una d'aquestes estratègies és la interpretació.

Hom pot parlar, tal i com ho definí Carrier (1989), de *producte patrimonial*, ja que un bé patrimonial, sempre que es protegeixi per evitar-ne la destrucció, pot ser consumit. Per tant, se li dona un valor utilitari, deixa de tenir un valor per si mateix i l'agafa quant a la seva utilització per part de la societat, es posa al servei de la població i esdevé un signe de qualitat de vida per als ciutadans. La seva obertura a la societat marca també que estigui en constant evolució, obert a totes les formes de vida i visions, a la globalitat de l'experiència social i cultural quotidiana (PADRÓ, 1997).

Alhora, i com ja hem apuntat més amunt, el patrimoni és un bé potencialment productiu; tan sols necessita una gestió adequada que apropi aquest bé a una societat ja de per si interesada en el producte però mancada fins ara d'una adequada presentació. Possiblement l'única opció que permetrà la conservació i protecció de bona part del nostre patrimoni cultural passa per la rendibilitat econòmica que, agradi o no, prima per damunt de la rendibilitat social. Tan sols cercant un equilibri sostenible entre rendiment econòmic, ús col·lectiu i defensa dels béns culturals podrem preservar un patrimoni tan ampli com fràgil. Des d'aquest punt de vista, la posada en valor del patrimoni cultural ha de ser recolzat per polítiques de gestió orientades alhora cap a la conservació, la creació de llocs de feina i les noves exigències de la societat.

És a l'àmbit local on es poden emprendre accions de gestió integral del patrimoni d'un territori; en aquest sentit, l'administració local ha anat adquirint progressivament un major interès i protagonisme en les intervencions envers el patrimoni. Però per arribar a un projecte viable i amb perspectives de futur necessàriament ha de comptar amb la col·laboració, complicitat i responsabilitat d'altres àmbits de l'administració, especialment l'autonòmica.

Presentam aquí una proposta d'aprofitament d'un recurs patrimonial –el jaciment de Son Peretó– d'indubtable valor cultural, social i econòmic per al desenvolupament del municipi. Un desenvolupament sostenible que conjugarà la qualitat dels recursos patrimonials, la qualitat de l'experiència del visitant i la qualitat de vida de la població local, i emfatitza la posada en pràctica de noves polítiques de gestió basades en els principis de la interpretació.

La interpretació dins el marc de la gestió

Qualsevol acció dinamitzadora a Son Peretó ha de sustentar-se necessàriament en una política gestora explícita, dotada d'objectius i integral, és a dir, que prevegi totes les actuacions relacionades amb aquest bé patrimonial des del moment de la seva planificació fins a la presentació dels resultats. Per gestió entenem tot un conjunt d'actuacions destinades al coneixement, conservació i difusió del patrimoni, que necessàriament hauran de lligar-se amb les necessitats i la demanda de la societat illenca del tercer mil·lenni.

En aquest sentit, Son Peretó necessita una política gestora particular i explícita que respongui a necessitats concretes i cerqui la dinamització del seu potencial. Aquesta política es decanta principalment per la difusió d'aquest bé patrimonial però sense oblidar-se dels elements historicoculturals que l'home ha anat aportant al seu paisatge, per això serà fonamental la interpretació del territori, no només del jaciment.

Aquesta gestió es basarà en tres punts: planificació, control i difusió.

Planificació	Control	Difusió
- Financera.	D'accions i actuacions:	- Documentació
- Normativa.	- conservació	- Valoració
- de les actuacions (conservació	- gestió	- Interpretació
investigació, gestió, difusió)	- investigació	- Producció
- Planificació d'usos	- difusió	- Divulgació

La difusió és l'acció social que dona sentit al patrimoni ja que canalitza tot l'esforç investigador cap a la societat, tot i que ha d'estar forçosament precedida i acompanyada de les actuacions de planificació i control. Està destinada a desenvolupar una actitud positiva, madura i correcta envers el patrimoni, permetre a la societat la seva identificació, valoració i cura, i alhora incentivar-ne també el gaudi.

Podem concloure assenyalant que les actuacions en matèria de patrimoni no han d'oblidar les següents premisses:

1. basar-se en la conservació del patrimoni i la identitat local
2. contextualitzar-se en el territori
3. integrar el patrimoni ambiental i cultural
4. incidir en la sostenibilitat
5. començar per una planificació acurada
6. constituir un instrument d'orientació col·lectiva, dirigit cap al present i el futur
7. conjugar el desenvolupament econòmic, social, cultural i identitari
8. ser dinàmiques i adaptar-se a la demanda social

2. Entorn al concepte d'interpretació

El terme interpretació fou introduït a Espanya en el darrer terç del segle XX de la mà dels responsables del patrimoni natural i sota la forma d'interpretació ambiental, recollint els postulats teòrics que acompanyaren, a finals del segle XIX, la declaració dels primers parcs naturals dels Estats Units. Un moment d'inflexió, el marcà l'obra de Freeman Tilden *Interpreting our Heritage* (1957), considerada encara avui un excepcional treball sobre la teoria de la interpretació. En els anys 80, quan el patrimoni adoptà una perspectiva integral, la interpretació es consolidà dins el panorama mundial, especialment a partir del Primer Congrés Mundial del

Patrimoni que es celebrà a Banff (Canadà) l'any 1985. Ja a la Declaració de Brujas (1995) es varen establir diversos nivells de protecció i ús dels béns patrimonials a conservar, amb una perspectiva a mig i llarg termini, pel que respecta a la seva rendibilitat cultural, social i econòmica.

Com es pot desprendre del paràgraf anterior, el concepte de patrimoni ha anat evolucionant i, a les darreres dècades, s'ha convertit en l'estrella dels discursos teòrics sobre els béns culturals. Des del fetixisme formalista fins a la socialització del gaudi dels objectes patrimonials hi ha una distància, conceptualment parlant, que ha passat per la democratització del patrimoni cultural. En aquest procés la interpretació està adquirint un paper fonamental com a mitjà per comunicar continguts culturals a un públic cada cop més nombrós. Des que en els anys 50 Freeman Tilden inicià els seus treballs d'interpretació en els Parcs Naturals nordamericans, ambdós conceptes han evolucionat sincrònicament. Al mateix temps que s'estenia legalment la consideració del patrimoni, s'ampliaven els principis de la interpretació (CASTELLS *et al*, 1999)

Així les coses, el concepte de patrimoni inclou més elements dels que legalment li estan reconeguts. Hom ha d'incloure necessàriament variables carregades de significació identitària com les tradicions, els costums, les formes de vida, el paisatge, el llenguatge, l'artesanía o la gastronomia, ampliant, per tant, el concepte més enllà del que és material. La interpretació es desenvolupa tant sobre els elements culturals com del propi entorn, dins un context que implica al major nombre d'objectes i conceptes per arribar a la comprensió de la realitat en tota la seva complexitat. Qualsevol patrimoni és portador de diversos significats i valors, entre els quals tenen cabuda els simbòlics (religiosos, ideològics i polítics, entre d'altres) i també els materials o econòmics, els documentals i històrics, o els estètics. Així doncs, en els darrers anys s'ha modificat el concepte cap a un sentit més ampli i integrador; s'ha superat l'objecte, el monument aïllat, a favor de l'entorn monumental o el territori.

3. Patrimoni i territori en el marc de la interpretació

Paral·lelament a l'ampliació del concepte de patrimoni, s'ha desenvolupat la consideració d'aquest dins un marc territorial. El territori ha de ser entès com una suma dels recursos potencials -són cada cop més difícils de separar els de caràcter natural i cultural- que poden ser integrats en un entorn territorial. Aquesta revalorització ha de ser entesa com el procés de conversió del bé patrimonial en producte patrimonial, des de l'esfera de la potencialitat a l'esfera de la productivitat. I el municipi, com a escala bàsica de l'administració local, constitueix un espai de potencialitats patrimonials que han de ser degudament avaluades i posades en valor per a fonamentar llur desenvolupament.

Així doncs, es pot considerar que el territori i el seu patrimoni es converteixen en el contingut de la interpretació. Des d'aquesta perspectiva, la interpretació del patrimoni sobrepassa els murs dels equipaments tradicionals per abastar la gestió i dinamització social de la totalitat del patrimoni d'un territori. La voluntat cla-

rament contextualitzadora i integradora de considerar tant el patrimoni natural com el cultural, els béns mobles i immobles, el patrimoni material i l'immaterial, és la clau de comprensió del territori. Com que no existeix l'espai natural sinó el cultural, el territori és el resultat d'un llarg procés d'ocupació humana en el qual es fusionen natura, cultura i societat.

En paraules de Duch (1995:200), el territori és "un mirall, on la població es contempla i reconeix, una expressió de l'home i de la naturalesa, una expressió del temps, una interpretació de l'espai, un laboratori per a l'estudi històric de la població, un conservatori per a la preservació del patrimoni natural i cultural, una escola on es poden fer activitats i prendre consciència del present i el futur de la població". Així doncs, el territori esdevé un espai museístic obert que permet una visió global de la realitat natural, social i econòmica, l'evolució cultural i la identitat de la comunitat.

Tot i que existeix un públic turístic, la interpretació del territori està adreçada fonamentalment a la població local, ja que és aquesta la que activament el sustenta i se'n beneficia, i per tant importen les seves necessitats i demandes. En aquest sentit, el discurs interpretatiu no té un objectiu didàctic, no ha de condensar determinades característiques geogràfiques, històriques o socials del territori; prioritza una funció social, que la població s'identifiqui amb el territori, reivindicant-ne la defensa, ús i utilitat.

La museïtzació del territori, per tant, pot ser entesa com a revitalitzadora, ja que genera reaccions socials de conscienciació i respecte pel patrimoni que n'asseguren la continuïtat. La participació comunitària és fonamental per a l'articulació del patrimoni en una oferta de serveis d'oci i cultura que ha de comptar necessàriament amb el suport de l'administració local i ha d'estar oberta a la iniciativa dels agents econòmics, les entitats associatives, etc. Hom ha d'entendre que el projecte interpretatiu ha de ser territorial ja que així pot ser entès per la comunitat, però sempre que sigui possible haurà de recolzar-se en elements supraterritoris i comptar amb la col·laboració d'altres entitats.

La necessitat de conceptualitzar i desenvolupar la identitat comunitària com a estratègia d'aprofitament social del territori suposa el plantejament d'un fil conductor que presenti diverses claus interpretatives a partir de les quals s'organitzarà l'oferta cultural. En aquest sentit, les estratègies d'actuació hauran d'integrar i organitzar sota un marc conceptual comú (el concepte-clau d'interpretació) i sota una unitat de presentació (el conjunt interpretatiu o producte patrimonial) el patrimoni més rellevant del territori de manera que sigui accessible per a la comunitat

4. Bases conceptuals de la interpretació

Segons la *Heritage International Interpretation* s'entén per interpretació "l'art d'explicar el significat i el sentit d'un lloc que es pot visitar"; és a dir, un mètode de presentació, comunicació i explotació coherent del patrimoni. Es troben presents en ella quatre finalitats -social, cultural, educativa i turística- i l'objectiu de provocar en la comunitat el reconeixement i ús social. Carregada de continguts que arre-

len en la identitat i el territori, la interpretació es troba al servei dels interessos socials, econòmics i culturals de la comunitat i, segons Renée Sivan (1998:148), li ofereix tres beneficis: il·lustrar (enriquir el coneixement quant al passat històric de la comunitat a la qual es pertany), protegir (valorar el patrimoni i despertar la necessitat de la seva conservació per a la posteritat) i capitalitzar (preservar un recurs econòmic per a la societat, crear una font d'ingressos i un entorn econòmic favorable per a la comunitat).

En entendre el patrimoni com una realitat plural i diversificada, la interpretació ofereix una visió contextualitzada i integral del territori basada tant en els testimonis culturals com naturals. I superant la tendència de la museologia tradicional a prioritzar l'objecte material, incorpora al discurs interpretatiu altres expressions i manifestacions culturals, d'arrel més profunda i amb major sentit cultural que el propi objecte, l'anomenat patrimoni intangible. Aquest darrer no resulta tan evident però es troba proper al ciutadà, i permet treballar valors espirituals (creences en una vida posterior, rituals funeraris), tradicions i costums de l'àrea, etc.

Com ja manifestà Freeman Tilden (1957), la interpretació d'un territori no és purament el lliurament d'informació, sinó una explicació d'aquesta informació basada en la personalitat i l'experiència dels visitants, amb l'objectiu de provocar la curiositat, el diàleg i la interacció entre ells i el patrimoni. Es tracta, en definitiva, d'oferir al visitant tant un significat (informació) com una vivència (sentiments i sensacions) per veure, explorar, situar, observar, analitzar, comprendre, sentir, viure i reviuere el patrimoni. La clau de la interpretació recau en el fet de seduir; és a dir, utilitzar els objectes no per impressionar el visitant sinó per a establir la comunicació i, un cop aconseguit això, transmetre la informació.

En base a una presentació amena i interessant -que ofereix un significat i alhora planteja diversos interrogants que han de ser resolts durant la visita- es desenvolupen tota una sèrie de propostes orientades a garantir la qualitat de l'experiència. El visitant no és, per tant, un subjecte passiu sinó participatiu, generador de respostes, estimulat intel·lectualment i obert a l'experiència amb tots els seus sentits. La mirada sobre l'objecte provoca sempre una reacció -una emoció (positiva o negativa), una interrogació, una reflexió- per la qual cosa es poden identificar tres àmbits o esferes d'interpretació (CARRIER, 1998:144-145):

- L'esfera emocional o sensitiva. La presentació dels objectes, i també la decoració de l'exposició, el disseny tipogràfic i l'elecció dels materials, colors o llums, pot provocar diversos efectes en el visitant: majestuositat, sacralització, trivialitat, dramatització, etc.
- L'esfera ideològica, que genera, entre d'altres, una explicació històrica, econòmica, sociològica o religiosa de la realitat territorial.
- L'esfera instrumental, que ajuda l'espectador a comprendre la complexitat del que veu mitjançant reconstitucions, esquemes o escrits; plànols esquemàtics o detallats; models reduïts i ampliacions; maquetes animades, immòbils o interactives; fotografies, audiovisuals i pel·lícules; instruments interactius, etc.

Partint d'un **fil conductor temàtic** i un **concepte-clau d'interpretació** -concepte global que permet explicar el significat i sentit més profund del territori- es dona una cohesió a l'oferta patrimonial i se la presenta com a singular i diferenciada. Sota aquest concepte-clau es poden agrupar els diversos temes, discursos, lectures i propostes (culturals, educatives i turístiques) que s'utilitzaran en la presentació, comunicació i explotació del territori com a conjunt interpretatiu o producte patrimonial. L'explicitació del projecte interpretatiu implica la presa de decisions i la prioritització envers qüestions de comunicació -què es dona a conèixer i com-, exposició -com s'estructura el coneixement per satisfer les expectatives i necessitats del visitant- i explotació -com es garanteix la conservació i el manteniment (MIRÓ,1997).

Per **conjunt interpretatiu** s'entén una oferta patrimonial centrada en la interpretació del territori i basada en llur personalitat històrica i identitat cultural. D'acord amb un eix temàtic, i mitjançant l'estructuració d'una oferta variada i atractiva d'activitats i serveis al llarg de l'any, pot dinamitzar la comunitat i estimular un turisme sostenible que trenqui l'estacionalitat i canalitzi els fluxos turístics des del centre econòmic cap a la perifèria. Com ja hem avançat anteriorment, el conjunt interpretatiu ofereix al visitant la possibilitat d'endinsar-se en el territori, gaudir-lo -escollint aquells fragments de patrimoni que abans existien però que ara es troben organitzats- i contrastar el que sabia amb el que ha après. Aquestes accions es desenvolupen a partir de la presentació *in situ* del bé patrimonial, tant si té elements clarament identificables com si ofereix la lectura d'un patrimoni intangible, amb un clar avantatge enfront dels operadors culturals tradicionals (museus i altres equipaments culturals) que disposen els objectes fora del seu context original.

A més del propi patrimoni, el principal suport del plantejament interpretatiu i punt de partida de l'oferta patrimonial són els centres d'interpretació, equipaments que acullen tot un conjunt de serveis destinats a la presentació, comunicació i explotació del patrimoni i que conjuguen diversos mitjans comunicatius: exposició, maquetes, diorames, audiovisuals, muntatges escenogràfics, elements interactius i luminotècnics, presentacions en realitat virtual, etc. Aquesta interpretació es pot completar amb senyalització, informació turística, espais de síntesi monogràfica, circuits interpretatius, itineraris temàtics, visites guiades, tallers i activitats didàctiques, escenografies ambientals i experiències de *living history*, edició de materials informatius o científics.

El projecte interpretatiu és l'encarregat, també, de les condicions d'accessibilitat i visitabilitat que, juntament amb la interpretació del patrimoni, defineixen el grau de satisfacció del visitant. Entre d'altres aspectes, s'han de preveure les condicions d'obertura, restricció d'horaris, il·luminació, accessibilitat física, usos compatibles i incompatibles amb la visita, etc.

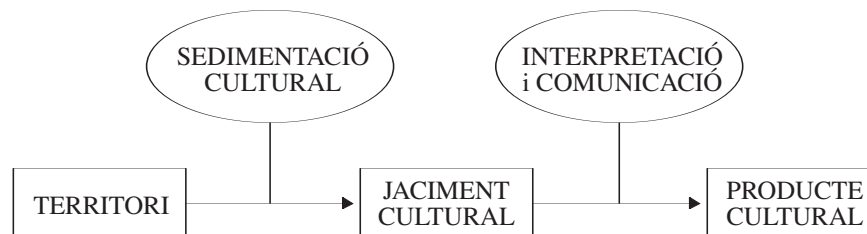

Figura 1. Relació entre el territori i els productes culturals
Elaboració pròpia a partir de MIRÓ, 1997.

5. La interpretació: una estratègia de desenvolupament territorial

La interpretació no pot ser entesa com un simple exercici de presentació del patrimoni sinó que, mitjançant un determinat discurs comunicatiu i un sistema de presentació i gestió dels recursos, és alhora comunicació i explotació. I en ambdós aspectes és capaç de generar efectes en la comunitat. De fet, la interpretació apareix com a resposta a una demanda o necessitat social d'ús del patrimoni. Com assenyala Menéndez (1995:155) per al cas dels centres d'interpretació sota la competència de l'administració local, la interpretació és capaç de generar dinàmiques de **rendibilitat social** del patrimoni i esdevé un instrument fonamental per a la definició de polítiques d'intervenció i ús social del patrimoni. Però, al mateix temps, el patrimoni dona la possibilitat a cada territori de posicionar-se enfront dels seus competidors i desenvolupar polítiques de **comercialització i explotació turística**: un territori ric en elements històrics contextuals no pot desenvolupar les seves activitats productives comercials i culturals d'esquena a aquest potencial, generador de serveis culturals o d'oci i potenciador dels recursos endògens.

Així les coses, la interpretació del patrimoni ha de consensuar: la democratització dels béns culturals, la demanda i consum del passat com a producte turístic i la necessitat de protegir i conservar l'herència cultural. O, dit en altres paraules, les iniciatives de revalorització del territori partiran de tres premisses:

- patrimoni i identitat: el patrimoni com a generador d'imatge i identitat territorial
- patrimoni i societat per a la millora de la qualitat de vida de la població
- patrimoni i economia: la rendibilitat de les inversions

Podem afirmar, doncs, que la interpretació permet la conservació íntegra i la millora dels elements patrimonials, naturals i culturals, dins el marc de l'economia sostenible; suposa la difusió pública i educativa dels valors d'aquest patrimoni mitjançant la seva utilització social, i contempla l'harmonització dels usos científics, culturals i econòmics.

DESENVOLUPAMENT IDENTITARI

"El patrimonio histórico son todos aquellos bienes materiales e inmateriales sobre los que, como en un espejo, la población se contempla para reconocerse, donde busca la explicación del territorio donde está enraizada y en el que se sucedieron los pueblos que la precedieron. Un espejo que la población ofrece a sus huéspedes para hacerse entender, el respeto de su trabajo, de sus formas de comportamiento y de su identidad". (CASTELLANO, et al, 1999:32)

Per una part, el patrimoni pot servir de **reforç identitari** de la comunitat, cohesionant els seus habitants en base a una memòria històrica col·lectiva i la conscienciació de pertinença a un territori que reconeixen com a propi. La recuperació del patrimoni, amb la seva posada en valor i la seva projecció social significa, per al ciutadà, la recuperació de valors que li són propis, que configuren les seves senyes d'identitat, i en els quals tal volta abans no havia reparat. Aquests valors no reposen en conceptes meraments subjectius, com antiguitat o bellesa, sinó en aspectes socials i econòmics, costums, tradicions, mentalitat, que enllacen passat i present i, per tant, parlen de la pròpia identitat.

El patrimoni pot servir també com a **instrument formatiu** de les generacions més joves, de transmissió dels valors humanístics i coneixements de gran importància pedagògica i social: serveix per mostrar, representar i fer viure aquesta memòria col·lectiva; fomenta el respecte i la identificació amb el nostre patrimoni inculcant-lo a les generacions més joves mitjançant els centres educatius i culturals, i es configura com a clau per a la integració de l'individu en el seu entorn social. El valors que es poden fomentar des d'aquesta perspectiva són els que fan referència a les vivències socials i la història de la comunitat, ja que per a ella la tradició fa referència al passat però també al present, com quelcom viu, dinàmic, capaç d'articular i donar sentit cultural al nexa entre ambdós espais temporals. De fet, en considerar el patrimoni com a suport de la memòria social, és necessari tenir present el valor de la comunitat com a part del territori i que, per tant, qualsevol iniciativa haurà de ser dinàmica, i reconèixer la necessitat de canvis, d'adaptacions a noves necessitats, nous hàbits i transformacions funcionals.

Per altra banda, un projecte de revalorització del patrimoni pot despertar la consciència social sobre la importància de la seva protecció i conservació per a benefici de la comunitat. Evidentment, és necessari el coneixement perquè el ciutadà pugui valorar, respectar i fruit el seu patrimoni. La implicació de la població en el projecte pot programar-se amb diverses iniciatives -una campanya d'informació prèvia sobre el patrimoni del municipi i les actuacions que es volen realitzar per a la seva dignificació; activitats de voluntariat, formació, conservació i difusió, etc- per arribar a la conscienciació i convertir així la comunitat en **garant i defensora** de la seva cultura i del seu passat, que vetli per la seva conservació i que n'eviti l'expoli.

DESENVOLUPAMENT SOCIAL

"Si pretendemos que el elemento esencial sea el público y la función más importante la difusión, como se acepta generalmente en museología, entonces el motor del museo deben ser unos objetivos definidos respecto a la difusión del patrimonio, en cualquiera de sus itipologías o en todas ellas, y respecto al servicio público y la función que se quiere cumplir" (SAN MARTÍN, 1998:52)

La interpretació propugna la **democratització del patrimoni**, la posada al servei de la societat de tots els artefactes culturals heretats de la història, com un instrument en contra de la ignorància col·lectiva i a favor de la recerca de la igualtat social i la identitat.

El patrimoni pot servir també com a instrument per al desenvolupament d'una **política cultural** de qualitat més enllà dels productes purament lúdics, de consum immediat o aliens a la pròpia identitat: pot formar part de l'oferta cultural des d'una perspectiva pedagògica, lúdica o estètica. Aquesta oferta ha de ser variada, coherent i integrada en el seu marc territorial, i ha de preveure la participació del teixit social corresponent i la col·laboració d'altres institucions socials, culturals i científiques locals. Entre d'altres, es poden organitzar excursions, rutes urbanes o sortides de coneixement del medi natural; xerrades sobre programes de recerca, catàlegs i inventaris de patrimoni; col·laboracions a campanyes de recuperació del patrimoni moble, documental o tradicional; publicacions divulgatives, etc.

El patrimoni pot servir també com a **instrument de justícia social i de qualitat de vida**, millorant l'evolució urbanística, generant plusvàlues i afavorint el desenvolupament de barris històrics o determinats immobles o espais en degradació.

DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC

La valorització de l'objecte patrimonial té en part una connotació econòmica, ja que la presentació respon, en certa manera, a una lògica d'explotació, de "mirar l'objecte des d'un punt de vista comercial" (DAVALLÓN I CARRIER, 1989).

La recerca de rendibilitat social ha d'equilibrar-se amb la **rendibilitat econòmica**. És evident que no es poden plantejar programes de revalorització del patrimoni en recerca del benefici però sí que és possible que el propi patrimoni generi una part cada cop més gran del pressupost. Aquesta explotació ha de ser entesa com a sinònim d'aprofitament, perquè no tan sols ha de tenir un ús o benefici social i intel·lectual, sinó que també el pot tenir econòmicament, ja que sens dubte la riquesa econòmica generada per un bé cultural és la seva millor garantia de conservació ja que els beneficis poden reinvertir-se en el seu manteniment. En aquest sentit, segons Morales (1998:152), és una inversió rendible a curt i a llarg termini; la rendibilitat immediata ve donada per una millora de la gestió, de la utilització de l'espai pel visitant i un menor impacte sobre el recurs patrimonial (descens del vandalisme, conscienciació i millors actituds durant la visita). A llarg termini, perquè millora la imatge pública del territori, de llurs institucions, i pot servir com a factor d'impuls econòmic per a la creació de serveis col·laterals, per impulsar el

comerç local, incrementar la demanda turística i crear llocs de feina a nombrosos professionals i empreses.

Encara que una part de les despeses pot sustentarse en polítiques de suport públic o esponsorització privada, també es pot recórrer a l'autofinançament, amb mesures com l'establiment d'una política de tarifes, l'oferta de serveis i activitats que afavoreixin el consum i el desenvolupament de la indústria local (rutes i visites guiades, activitats didàctiques, productes locals d'artesanía o gastronomia, reproduccions, vídeos, materials didàctics, publicacions) i obtenció de recursos mitjançant l'explotació de serveis. La constitució d'una oferta atractiva i interessant de patrimoni cultural amb tota una gamma de suggerències entorn al **turisme cultural i rural** pot suposar una alternativa i un complement a l'economia local.

Com a síntesi, podem assenyalar que el patrimoni és un bé generador de fluxos econòmics i que, entre d'altres, pot suposar:

- diversificar la font econòmica
- reduir l'estacionalitat
- reduir l'atur, en crear llocs de feina tant directes com indirectes
- promoure llocs de treball estables al llarg de l'any
- desenvolupar oportunitats de negoci
- millorar el nivell de vida de la població
- proporcionar expectatives laborals a joves amb titulació, especialització i/o qualificació en temes de recuperació, gestió, difusió del patrimoni i turisme.
- beneficiar-se de programes europeus de desenvolupament local
- produir una entrada de divises
- modernitzar infraestructures i equipaments
- recuperar les activitats artesanals tradicionals
- finançar reconstruccions i projectes de conservació
- i fixar la població a un territori

PLA D'INTERPRETACIÓ	
ANÀLISI-DIAGNOSI	
ANÀLISI DELS RECURSOS	ANÀLISI DE LA DEMANDA
<ul style="list-style-type: none"> • Inventari dels recursos patrimonials i avaluació del seu potencial d'atracció (potencialitat) • Trets identitaris i culturals de la comunitat • Motivació i accessibilitat al bé patrimonial • Càlcul de l'audiència (real i potencial) • Nivell d'educació de la població local • Recursos humans i financers disponibles i potencials • Capacitat d'inversió del territori 	<ul style="list-style-type: none"> • Agents econòmics i socials • Realitat turística i didàctica.
DIAGNOSI	
<ul style="list-style-type: none"> • Debilitats • Amenaces • Fortaleses • Oportunitats 	
CONCEPTUALITZACIÓ	
FORMULACIÓ D'OBJECTIUS	CRITERIS GENERALS D'ACTUACIÓ
<ul style="list-style-type: none"> • Socials • Culturals • Conservació • Educatius • Econòmics • Científics 	<ul style="list-style-type: none"> • Prioritats de conservació i restauració • Activitats prioritàries • Tipus de missatge (històric, científic, ideològic, emotiu,...) • Costums, tradicions, etc es volen recuperar o preservar • Quins monuments es fan accessibles i de quina manera • Segments de públic destinataris de l'oferta • Tipus de gestió • Com es garanteix la rendibilitat
PLANIFICACIÓ DE LES FASES	
PROGRAMES D'ACTUACIÓ	
TEMES I ARGUMENTS	Definició de l'especificitat (criteri-clau d'interpretació) Claus de lectura del territori (fil argumental) Definició dels missatges Continguts de l'oferta patrimonial Disseny de programes i activitats Elements de la dimensió simbòlica i emotiva Elecció dels mitjans de presentació i equipaments interpretatius
SISTEMES DE PRESENTACIÓ	Conjunt interpretatiu: -Àmbits temàtics -Dispositius d'interpretació -Programes d'animació cultural -Oferta cultural temàtica: visites, tallers, etc -Edició de materials
SERVEIS COMPLEMENTARIS	Informació-acollida-recepció Aparcaments Senyalització Toiletes
PRESSUPOST D'IMPLEMENTACIÓ I PREVISIÓ DE DESPESES	Càlcul de l'umbral mínim de freqüentació Càlcul de personal per a l'execució del programa Possibles vies de finançament: política tarifària, serveis complementaris, subvencions, esponsorització, inversions privades, etc)
SISTEMA DE GESTIÓ	Pública directa, pública autònoma, mixta, delegada, privada, concessió
ESTRATÈGIA DE PROMOCIÓ I MÀRKETING	Posicionament de l'oferta Presència en els mitjans de comunicació Events específics com a generadors de notícies
AVALUACIÓ	Estratègies d'avaluació Capacitat de retroacció i retroalimentació

Taula 1. Actuacions d'un pla d'Interpretació
Elaboració pròpia a partir de diverses dades

6. Reflexions entorn a la interpretació de Son Peretó

Valoració històrica del jaciment

La basílica paleocristiana de Son Peretó (Manacor) fou descoberta per mossèn Joan Aguiló Pinya (Palma 1860-Manacor 1924), qui adquirí els terrenys i hi realitzà excavacions l'any 1912. Utilitzant les notes d'Aguiló, l'any 1920 Josep Puig i Cadafalch donà a conèixer les troballes a l'Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. La darrera excavació es va dur a terme en els anys vuitanta per part de la Universitat de les Illes Balears, la Universitat de Barcelona i el Museu de Mallorca. Des de 1982, per donació de la neboda de mossèn Aguiló, els terrenys pertanyen a l'Ajuntament de Manacor.

Es tracta d'una estructura de planta rectangular, amb tres naus separades per una filera de columnes que suportarien les respectives arcades, a més de quatre pilars als extrems. La nau central era més ampla que les laterals i es trobava rematada per un absis, al qual s'accediria per dos escalons, en el que es recuperà un primitiu altar de pedra, que presumiblement hauria allotjat un relicari, i també la pila baptismal, de forma tetralobulada, que encara es conserva *in situ*. Les naus laterals acabaven en dos recintes que flanquejaven l'absis i que foren incorporats amb posterioritat a la primitiva construcció.

Precedint el temple es trobava un vestíbul, on es localitzà el *Narthex* o baptisteri central. Com a fet excepcional, disposava de dues piscines baptismals que es varen utilitzar simultàniament i que possiblement es trobaven cobertes per una petita cúpula. Adossades al baptisteri es varen localitzar diverses cambres l'ús de les quals es desconeix.

El trespol del temple era cobert per un conjunt de mosaics amb motius vegetals i geomètrics, amb representacions d'aus, sanefes, faixes i cercles enllaçats. L'única representació figurativa es trobava a la nau central: una escena paradisiàca de la qual es conserven només restes de palmeres. Dels altres mosaics sobresurt la làpida sepulcral de la jove Balèria, que incorpora motius de simbologia cristiana (aus, cràteres). Aquesta i altres làpides es conserven al Museu Arqueològic de Manacor.

Com indiquen diversos investigadors, l'estructura arquitectònica de la basílica sembla influïda pels cànons sirio-palestins i nordafricans de la segona meitat del segle V, una tendència de les basíliques paleocristianes il·lenques i signe dels contactes culturals que establiren amb el continent africà. Els mosaics s'incorporaren amb posterioritat, entorn al segle VI, segons es desprèn de les afinitats itàliques i nordafricanes i també dels repertoris iconogràfics de les sinagogues orientals. Aquest darrer aspecte assenyala també la importància del component jueu en el primerenc art cristià.

Quant a la importància de Son Peretó en el context de l'illa, coincideixen tres aspectes:

- Tot i que les investigacions arqueològiques havien permès documentar l'existència d'altres estructures actualment perdudes a Cas Frares (Santa Maria) o sa Carrotja (Portocristo), i també intuir l'existència d'altres dues als nuclis urbans de Palma i Pollència, Son Peretó ha estat fins fa

poc temps l'única basílica conservada a Mallorca. Recents investigacions a Son Fradinet (Campos) han permès ampliar els coneixements sobre la vida a Mallorca durant el Baix Imperi, l'arribada del cristianisme i llurs característiques. Ambdues comparteixen diverses característiques estructurals i la presència de mosaics.

- Per altra part, l'aparició de diverses habitacions als voltants de la basílica és indicativa de l'existència d'una comunitat cristiana rural, en línia amb la decadència urbana baiximperial i el poblament de la ruralia, entorn als latifundis. Al mateix temps, la presència d'un edifici religiós als voltants d'aquest poblat indica l'existència a l'illa d'un poder eclesiàstic establert.
- Un tercer eventual tret d'importància és l'adscripció, segons alguns investigadors, de dues tombes del jaciment a dues figures importants del cristianisme dels primers temps, els bisbes Bas i Osio de Còrdova, aquest darrer una figura capital de la història de l'Església per la seva participació en l'Edicte de Milà.

La interpretació actual de Son Peretó

La proposta interpretativa actual de Son Peretó es redueix a diverses mesures puntuals d'adequació del jaciment per a la visita: senyalització direccional, neteja, consolidació d'algunes de les estructures i tancament del recinte -una barrera impedeix l'accés al jaciment, però sense indicar horaris de visita-. L'adequació no afecta tot el recinte, i es poden observar algunes estructures en estat de degradació.

Les actuacions esmentades es completaren l'any 1999, mitjançant un conveni amb el Consell de Mallorca, amb la col·locació d'un plafó informatiu. Es tracta d'un panell introductor realitzat en planxa metàl·lica (140x90x0'8 cm), situat a l'interior del recinte, que presenta una planimetria del jaciment i un text descriptiu de les estructures conservades. Aquest plafó suposa fins al moment l'única informació lliurada al visitant, però diverses mancances i dificultats condicionen la interpretació del jaciment:

- La planta es presenta sense llegenda ni criteris cromàtics que permetin ubicar els diferents elements constructius als quals fa referència el text.
- El text pressuposa els coneixements d'història i art dels visitants, introduint diversos conceptes específics d'aquestes matèries sense oferir-ne una explicació, directa o indirecta.
- El text no respecta la relació paràgraf-idea clau que ha de seguir un text interpretatiu, sinó que presenta tot un seguit d'informació sense que el lector pugui captar la relació entre les diverses idees.
- Un llenguatge tècnic i una redacció densa impedeixen la lectura ràpida i clarificadora que ha d'oferir un text interpretatiu. El visitant ha de poder comprendre allò que se li transmet amb una lectura que no superi els dos minuts, però aquest text fa necessària la relectura en recerca d'informació.

- Les orientacions que apareixen en el text per ubicar les diverses restes estructurals porten a confusió.
- En tractar-se d'un plafó introductori, hauria de portar una informació de context, sobre la importància històrica del jaciment, la seva excavació, etc.
- Introdueix l'existència de mosaics però no indica per què no es troben al jaciment. Una menció al Museu Arqueològic de Manacor podria motivar el lector a realitzar-hi una visita.

Per tant, i fent referència a l'apartat anterior, podem assenyalar que actualment Son Peretó no està adequadament utilitzat en cap de les seves vessants:

- Des del punt de vista **sociocultural**, no s'ha realitzat una adequada projecció dels coneixements ni la importància de Son Peretó entre la població, a conseqüència de la qual cosa el que es coneix del jaciment és mínim, imprecís, inconnex i /o erroni. Tot i la seva importància històrica, el jaciment no representa un estendard del passat ni suposa una senya d'identitat per a la comunitat.
- Quant a la vessant **científica**, fins a l'actualitat els resultats de les excavacions han tingut ressò únicament dins la comunitat científica, ja que no existeixen els adequats canals de distribució dels coneixements i conclusions de la recerca. Tampoc no es compta amb materials divulgatius a l'abast del visitant.
- Respecte a la seva **conservació i adequació**, Son Peretó és un bé patrimonial que necessita ser preparat per a la visita, establint mesures d'avaluació i minimització de la degradació que poden provocar els visitants
- Quant a la vessant **econòmica**, actualment el jaciment no és capaç de generar beneficis econòmics en el territori que justifiquin les inversions realitzades o projectes per executar.

Tot i que Son Peretó constitueix un jaciment singular, amb una diversitat i riquesa d'elements que el fan atractiu, i que es pot beneficiar del volum turístic que anualment rep el territori -especialment el creixent sector de turisme cultural-, es pot observar que no existeix una posada en valor, una adequació museogràfica, una planejada conservació ni una explotació racional dels seus recursos. El seu coneixement és avui en dia confús i abstracte, els visitants extrapolen el que han après a altres jaciments i ho apliquen a les troballes de "pedres" que veuen. El visitant necessita una preparació, la conversió de la realitat en un espectacle, que alhora il·lustri i entretingui. No hem d'oblidar que no es tracta d'ensenyar en el sentit didàctic de la paraula, sinó de crear un producte cultural de qualitat que cridi l'atenció, atractiu, una alternativa al turisme tradicional, i d'incentivar el consum de productes en atreure aquest contingent humà cap al municipi.

Les noves exigències turístiques, adreçades cap aquest turisme cultural que demanda productes culturals de qualitat, demanen l'adequació de Son Peretó i una explotació coherent que equilibri les despeses d'adequació, manteniment i consolidació del jaciment amb els eventuals ingressos que els visitants poden generar amb els serveis i productes que el jaciment els pot oferir.

Una proposta interpretativa per a Son Peretó

El present document proposa la creació d'un parc temàtic sobre el desenvolupament del cristianisme a l'illa partint del jaciment arqueològic de Son Peretó, on tinguin sentit tant la interpretació dels elements arqueològics -estructures i materials arqueològics- com els elements naturals, els canvis en el territori i en llur població, etc.

La singularitat d'aquest bé patrimonial, gairebé únic a l'illa, i llur importància per a l'explicació de l'evolució històrica del territori fan que el jaciment pugui ser considerat com a punt neuràlgic, oferta diferenciada i motor al desenvolupament del territori. L'adequació, presentació i intepretació de Son Peretó pot suposar una primera passa de recuperació del patrimoni manacorí, però el lloc que ocuparà aquest jaciment arqueològic en l'esquema general de presentació del territori queda encara per definir en un projecte més específic. Però es tracta clarament d'un jaciment arqueològic amb possibilitats reals d'explotació des de tres vessants:

- **sociocultural**, com a símbol d'identitat dels manacorins i dels mallorquins, ja que molts elements de la societat mediterrània se sustenten sobre valors clàssics que ens foren aportats pels romans (llengua i escriptura, dret, sistema econòmic, ideals polítics, costums, valors i tradicions) i com a estendard del primitiu cristianisme (context històric, procés d'arribada i implantació a l'illa, rituals dels primers cristians, tipologia arquitectònica, manifestacions, etc.)
- **científica**, pel seu potencial històric contextualitzador en la reconstrucció del baix Imperi a Mallorca, l'arribada del cristianisme, relacions amb altres indrets, etc.
- **econòmica**, com a valor turístic afegit del municipi de Manacor aprofitaria el creixent turisme cultural per impulsar l'economia local i reduir l'estacionalitat.

En definitiva, en base a la planificació de diverses activitats, la interpretació d'aquest jaciment pretén la seva integració com a element-clau del patrimoni local per aconseguir una rendibilitat socioeconòmica i dinamitzar el territori. Aquesta planificació preveurà necessàriament quatre aspectes:

1. La protecció del patrimoni i la identitat local,
2. el protagonisme de la comunitat dins el procés de desenvolupament i millora de llur qualitat de vida,
3. la conjugació del desenvolupament econòmic, social, cultural i identitari
4. i la creació d'una oferta complementària basada en l'exclusivitat, dinàmica i adaptada a la demanda social, com a reguladors d'aquest desenvolupament

Per tant, la posada en valor del jaciment de Son Peretó representa una alternativa d'oci i temps lliure orientada al turisme cultural. Resulta igualment d'innegable valor per a la generació de rendes, tant directes com complementàries, i augmentar el nivell de vida i la qualitat de vida de la població de la zona.

Camí de la interpretació del territori. Algunes actuacions proposades

Les actuacions interpretatives a Son Peretó haurien de planificar-se mitjançant un projecte de conversió del jaciment en conjunt arqueològic i un pla director de gestió. Com s'explicita més endavant, podrien incloure l'acondicionament del jaciment i llur entorn, la difusió de llur importància històrica i l'aplicació de diferents estratègies interpretatives -instal·lació de panells informatius, creació d'un centre d'interpretació amb una exposició interpretativa, edició de material de promoció i didàctic, etc.

Però el treball interpretatiu no pot limitar-se al jaciment arqueològic de Son Peretó. Serà aconsellable realitzar diverses actuacions de planificació territorial, especialment la redacció del pla d'interpretació territorial, la creació d'una imatge corporativa (el logo) i organitzar un equip multidisciplinari de treball del territori aprofitant professionals en actiu però treballant en un projecte explicitat i consensuat. Igualment necessària serà l'adequació d'una seu de treball, vertebradora de les diverses activitats interpretatives del territori. Podria comptar amb una biblioteca i centre de documentació; un centre d'interpretació (espai museològic d'exhibició de les troballes, del procés de treball i d'exposicions temporals) i un laboratori d'anàlisi i conservació de béns patrimonials. La seva ubicació es concretaria amb una anàlisi dels fluxos turístics; tot i que els equipaments actuals poden ser vàlids sempre que sigui possible l'adaptació als nous usos, també podria estar ubicada a prop del jaciment. Aquesta seu es completaria amb diversos espais de síntesi monogràfica que incidirien en qüestions específiques del territori. Aquesta planificació territorial haurà de jugar interessos i iniciatives públiques i privades; organitzarà el sistema de gestió dels recursos materials i humans, i les estratègies de canalització dels ingressos procedents de la gestió cap al manteniment del territori.

Algunes actuacions interpretatives proposades són:

1. Adequació del jaciment i el seu entorn:

- Neteja i eventual reexcavació arqueològica.
- Conservació i estudi dels materials immobles i mobles.
- Senyalització direccional, informativa, preceptiva i intructiva.
- Disseny i col·locació de diversos panells informatius generals.

2. Proposta d'usos públics del centre d'interpretació:

Interpretació

- Atenció al visitant (recepció, informació).
- Centre d'interpretació del jaciment, del seu context històric i del territori.
- Presentacions temàtiques dins un circuit d'interpretació territorial: museu de la torre dels Enagistes, restes de la basílica de sa Carrotja, etc.
- Activitats didàctiques per a escolars.
- Visites guiades al procés de reexcavació i adequació del jaciment.

Informació turística

- Informació general i sobre les visites.
- Informació sobre altres béns del territori.
- Organització de visites guiades tant al jaciment com a la resta del territori.
- Punt de trobada de les visites guiades i les activitats didàctiques.

Serveis al visitant (tenda de productes culturals, serveis higiènics, telèfon, etc.)

Altres usos públics municipals

- Espai per a tallers i activitats formatives.
- Sala de conferències.
- Sala d'exposicions temporals.
- Laboratori d'investigació i restauració.

3. Itineraris i rutes d'accés diversificades a les diverses zones culturals i ambientals:

- Organització de visites guiades als béns patrimonials, començant pel jaciment i el Museu de la torre dels Enagistes.
- Creació d'un circuit interpretatiu i organització de visites guiades.
- Configuració de productes organitzats com la visita a béns i artesanies locals.

4. Creació d'espais de síntesi monogràfica a diferents indrets del territori.

5. Activitats de revalorització del patrimoni local

- Experiències de revalorització de la tradició i les activitats econòmiques.
- Concienciació de la conservació i revalorització del medi mitjançant activitats didàctiques (tallers de reciclatge o d'agricultura ecològica, etc), passejades a peu, cavall o bicicleta.
- Promoció de la gastronomia local.

6. Creació del Centre d'Artesanies Locals, on es trobin en exhibició i venda els productes del territori.

7. Creació del Centre d'Estudis Locals

- Promoció de la història i la cultura.
- Programació d'encontres, cursos, jornades, seminaris, etc.
- Convocatòria de beques, concursos d'idees i incentius a la investigació.
- Edició de publicacions especialitzades en una col·lecció temàtica o revista local.
- Promoció de projectes d'investigació.

8. Edició de materials en diversos suports:

- Promocionals: una guia general de visita al municipi i altres guies monogràfiques (artesanía, gastronomia, natura, història, etc.) que complementin els espais de síntesi monogràfica.

- Culturals: material per a les visites guiades i les rutes pel municipi. Història de Manacor.
- Didàctics: per a escolars, segons nivells educatius i en diferents suports.
- Divulgatius: CD-Rom, pàgines WEB, cartells, etc.

9. Actuacions de captació de visitants:

- Xerrades a centres educatius i associatius locals com grups d'esplai o jubilats, etc.
- Informació als col·lectius professionals: guies, informadors turístics, recepcionistes, taxistes, etc.
- Activitats de formació i reciclatge per a professorat.
- Programes de formació ocupacional (Escoles-Taller, Cases d'Ofici, Postgraus, etc.).
- Organització del voluntariat.
- Activitats puntuals a les festes locals: contacontes, teatre i animació, xerrades i demostracions, fira de productes tradicionals, gimcanes...
- Organització de tallers, activitats d'investigació, activitats de cap de setmana, cursos d'estiu o camps de treball per a joves.
- Difusió de les activitats a les poblacions de la comarca.

10. Activitats de promoció econòmica

- Informació a empreses del mercat turístic (touroperadors, establiments hotelers i de restauració, empreses d'excursions, etc.).
- Promoció d'iniciatives locals (guies locals, comerç artesanal, etc.).
- Adequació de cases rurals dedicades a l'allotjament de visitants per afavorir la diversificació de l'oferta hotelera i la recuperació del patrimoni arquitectònic.
- Experiències de familiarització (fam-trips) entre col·lectius d'interès.
- Assistència activa a fires.

Bibliografia

- AGUDO TORRICO, J. (1999): "Cultura, patrimonio etnológico e identidad". *PH Boletín*, 29: 36-45.
- ARAMBURU, J.; GARRIDO, C.; SASTRE, V. (1995): *Guía arqueológica de Mallorca*. La Foradada, 13.
- BARRIL VICENTE, M. M. (1998): "Museos, presentación del patrimonio y sociedad". *Revista de Museología*, 13: 112-117.
- CARRIER, C. (1996): "La exposición como media. Análisis de un lenguaje". *PH Boletín*, 16: 67-78.
- CARRIER, C. (1998): "Teoría y prácticas de la interpretación". *PH Boletín*, 25: 140-147.
- CASTELLANO, M. et al. (1999): "La promoción social del Patrimonio Histórico: el Parque Temático integral sobre el megalitismo en Gorafe". *Bibataubín*, 1: 29-40.
- CASTELLS VALDIVIELSO, M. et al. (1999): *Proyecto de interpretación cultural y uso turístico de Sabiote (Jaén)*. Document inèdit presentat al Curso de Interpretación de Patrimonio y Proyectos de Turismo Cultural de Baeza (Jaén).
- CRIADO BOADO, F. (1996): "Hacia un modelo integrado de investigación y gestión del Patrimonio Histórico: la cadena interpretativa como propuesta". *PH Boletín*, 16: 73-78.
- DAVALLON, J. (1995): "Reflexiones sobre la concepción y la explotación turística de los objetos patrimoniales". *Jornadas Europeas de Cultura, Ocio y Turismo*. Guadalupe (Cáceres).
- DAVALLON, J.; CARRIER, C. (1989): *La présentation du patrimoine: communiquer, exposer, exploiter*. Étude d'Expo Media pour le Ministère de la Culture. Paris: 43-47.
- DOMÍNGUEZ GONZÁLEZ, R. (1998): "El bien cultural descontextualizado: sacralización, seducción o comunicación". *PH Boletín*, 25: 130-139.
- DUCH I MAS, J. (1995): "La vall del riu Corb: espais museístics". *Urtx*, 8: 197-203.
- FERNÁNDEZ GARCÍA, D. (1998): "El marketing en la gestión de museos públicos". *Revista de Museología*, 13: 118-121. Gran Enciclopèdia de Mallorca, veu Son Peretó.
- LOPEZ VILCHES, I. (1997): "Comunico luego existo. Valores añadidos en la relación patrimonio-usuario: sistemas de información y orientación mediante señales". *PH Boletín*, 19: 72-80.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1968): *Prehistoria de las Baleares*. Gráficas Miramar.
- MENÉNDEZ I PABLO, F.X. (1995): "Els museus territorials com a dinamitzadors del patrimoni cultural local". *Urtx*, 8: 153-164.
- MIRÓ I ALAIX, M. (1997): "Interpretación, identidad y territorio. Una reflexión sobre el uso social del Patrimonio". *PH Boletín*, 18: 33-37.
- MIRÓ, M.; PADRÓ, J. (sd): *La planificación del patrimonio i del turismo cultural*. Document inèdit.
- MORALES MIRANDA, J. (1998): *Guía práctica para la Interpretación del Patrimonio. El arte de acercar el legado natural y cultural al público visitante*. Empresa pública de Gestión de Programas Culturales. Sevilla.
- MORALES MIRANDA, J. (1998): "La interpretación del patrimonio natural y cultural: todo un camino por recorrer". *PH Boletín*, 25: 150-156.
- ORTEGA RUIZ, A. (1997): "El Patrimonio como recurso". *Aldaba*, 2:55-58.
- ORTEGA RUIZ, A. (1998): "Algunas consideraciones sobre Patrimonio y Turismo Cultural". *Aldaba*, 4: 51-54.
- PADRÓ WERNER, J. (1996): *Órganos e instrumentos de gestión para la dinamización del patrimonio*. Semana Internacional de Turismo de Interior (Baeza, Jaén, 3 de octubre de 1996).
- PADRÓ WERNER, J. (1997): *La interpretación de un patrimonio intangible*. Seminario sobre Patrimonio y Desarrollo Local. Fuentevaqueros (Granada, 6 de junio de 1997).
- PADRÓ WERNER, J. (1997): "La interpretación: un método dinámico para promover el uso social del Patrimonio Cultural y Natural". A DA.- *Difusión del Patrimonio Histórico*. Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico. Col·lecció Cuadernos del IAPH; 8-13.
- PALOL, P. De, et al. (1968): *Notas sobre las basílicas de Manacor, en Mallorca*. Trabajos del Museo de Mallorca, 5.
- PINYA, B. (1953): *El museo arqueológico y la basílica primitiva de Manacor*. Panorama Balear, 28.
- RODRÍGUEZ ACHÚTEGUI, C. (1998): "La exposición del patrimonio intangible". *Revista de Museología*, 13: 53-55.
- SÁNCHEZ MARTÍNEZ, J.A. (1999): "Gestión local y bienes culturales. Apuntes para una reflexión". *Bibataubín*, 1: 41-48.
- SAN MARTÍN MONTILLA, C. (1998): "El Museo Integral del Territorio. Una propuesta para los museos locales y comarcales de Andalucía". *Revista de Museología*, 13: 43-52.
- SIVAN, R. (1998): "Dialogar con el pasado. Comunicar con el legado. Reflexiones sobre la presentación del Patrimonio in situ". *PH Boletín*, 25: 148-149.